

Gunnar Ekelöf:

DIKT OM VÅREN

Att en artikel om svenska vårdikter, eller naturen i svenska vårdikter, högst ogärna vill bli annat än en kria, det har jag lärt mig inse efter ett flertal sönderrivna försök.

Jag har tvungits fråga mig: Vad är egentligen en vårdikt? Vad är natur? — När all dikt ändå först och sist handlar om människan och när all dikt, även den höstliga, så till vida är ett värtecken som det behövs oro i själen för att åstadkomma den. Och när människan är natur.

Jag förmodar att jag känt mig så som en kollega bör ha känt sig när han någon gång under kriget sammanställde en antologi av dikter om fåglar. Han lyckades komma upp till ett respektingivande antal fågelarter, det vill säga antal dikter i vilka olika fåglar var nämnda. Men när allt kom omkring var ju dessa fåglar människor, eller aspekter av människor — Karin Boyes »Nattskärre», Vilhelm Ekelunds »Du bofink fin . . .»

Så är det alltså: I dikten är människorna fåglar. Naturen är människan. Vårdikter är bekännelsedikter. »Oro är vår» — så definierar Birger Sjöberg i »Orons eldmetoder» (Kriser och kran-sar). Men oron, och därmed våren, är en allmänning. Och denna växandets, jäsandets oro förlägger många med Karlfeldt till hösten! »Fågel» är en symbol men »Vår» är inte ens det!

Om någon helt oförmodat frågade mig efter de två vackraste vårdikterna jag vet, skulle jag ändå inte bli svaret skyldig utan omedel-

bart kunna svara att det är en av Stiernhielm och en av Runeberg.
Det är först tre verser ur baletten Parnassus triumphans:

*Hjärlans lust, si havet, huru stilla
det ligger som en glittrand' spegel,
så blankt som silver, smält i degel;
allt är blitt, och höres ingen villa.*

*Marken står i flor och fullan grödna,
och skogen bär sitt löv i fägring.
På bergen djuren ha sin lägring,
intill dess att dagen synes rödna.*

*Kyle västvind saktlig börjar susa,
små fåglar leka, piltra, springa,
fru Nachtigal man hör klinga,
allt fröjdar sig, ty här bo Pax och Musa.*

Hur ungt är inte detta, både historiskt och mänskligt. Jag vet visserligen inte om det är maj eller kanske juni och där kommer återigen frågan vad som är vår i vårt land. Men jag vet att denna dikt alltid för i min tanke några utflykter just i maj till en löväng eller rättare sagt ekpark på Mörkö här i närheten där jag bor, och att man tycker sig se ett stormaktsslott där, men som i en Shakespeare-saga. Men stiger man upp på berget, vad är det då man ser? Jo, Landsorts fyr.

Den andra dikten är Runebergs »Den döende»:

*Den långa natten gått till ända snart:
blir icke valvet redan ljus och klart?
Och får ej träskets snö ett högre sken?
Var det ej orrens rop, som hördes ren?*

*När morgonsolen glöder innan kort
och snön på taket börjar smälta bort,
och droppa efter droppa ren jag ser
förbi den öppna gluggen falla ner,*

*och syrsan lysnat inne, och jag hör
den muntra sparven kvittra utanför,
då hållen mig en annan säng beredd,
en kärve halm, på stugans trappa bredd.*

*Ty jag vill ledas dit och vila där
och se, hur skön och glad naturen är,
och fröjdas än en gång åt land och sjö
och sen i våren, där jag levat, dö.*

Romantiken har trätt emellan, diktens landskap är långt mera medvetet ett uttryck för människan. Och våren är inte ett uppvaknande till livet, våren är målet man kämpat sig fram till genom den långa vintern, ett levnadsmål. Man tänker en smula avlägset på budbäraren från Marathon som stupade när han kom fram. Eller man tänker mera hemmalikt på forna tiders kriter — och människor med — som var så svaga, när det äntligen fanns grönt på marken, att de inte kunde stå på benen.

I den Runebergska dikten finns mer än i den Stiernhielmska, vilket inte betyder att den skulle vara vackrare. Men den är mera nordisk. Här i Norden, med dess strängare levnadsförhållanden, är äkta vårdikt sällan ett okomplicerat kvintilerande. Det är en allvarligare affär.

Jag tycker mig se två huvudlinjer. Dels en social eller ekonomisk grundstämning, men, om jag så får säga, innerligt ekonomisk, nästan naturreligiös, präglad av omtanken om djur och människor och av tanken på foder och bröd. Den stämningen är välbekant från psalmen »Den blomstertid nu kommer», från Wivallius Klagevisa för att inte tala om Linnés underbart lyriska prosa som också borde räknas till vårdikten. Men för det andra är det ett egendomligt, knappast observerat faktum att svenska vårdikter så ofta är döds betraktelser. Jag tänker till exempel på Frese.

Det egendomliga är att man inte alltid hittar vårdikter just där man skulle vilja hitta dem. Man ville ju gärna tänka sig att det skulle finnas något av dem hos Bellman, vår diktnings Mozart.

Och Bellman har visserligen skrivit »Fjäriln vingad» och ett par, tre saker till. Men hos Bellman — åtminstone i hans stora saker, Epistlarna och Sångerna — råder sommaren och i några fall den huttrande vintern. Det är inte av något aprilväder som fönsterna darrar på haken i 36:e episteln utan av högsommaråska.

Men i de svenska dikter där april viner lustigast finns ordet vår kanske inte ens nämnt. Jag tänker på Kellgren när han gisslar det billiga i sin tids mysticism, på Tegnér när han slänger av sig mantlar och hänsyn. Och på Strindberg:

*När jag sanningen fick slunga
i ert anlet, gudapack,
då er himmel syntes gunga
och er gamla skottmur sprack.*

*Gudakäringar, gudagubbar
ränna yra efter skygd,
hängsla byxor, knyta stubbar
för att dölja skrumpen blygd.*

Men ur Sårfeber kan man inte citera lösryckt, den bör läsas i ett tempo.

När man väl gjort det kan man fråga: i vilket landskap, i vilken landskapstyp hör en sådan vårdikt hemma? I ett landskap av idel virvelvindar och ljus. April är satiriskast (förlåt!) bland månaderna.

Och i vilket landskap hör följande hemma?

*Förruttnelse, hasta, o älskade brud,
att bädda vårt ensliga läger!
Förskjuten av världen, förskjuten av Gud,
blott dig till förhoppning jag äger.
Fort, smycka vår kammar — på svartklädda båren
den suckande älskarn din boning skall nå.
Fort, tillred vår brudsäng — med nejlikor våren
skall henne beså.*

Om man så vill är det också en satir men raka motsatsen till utåtriktad; den är frätande inåt, självförtärande, med kryddnejlika som vårblomma. April är grymmast bland månaderna.

Jag har funderat på ämnet och blivit medveten om att jag inte kan skriva en katalog. Det finns så många diktare jag skulle vilja citera. Det finns också så många landskap vilkas karaktär en eller annan svensk diktare givit uttryck åt. Jag tänker t. ex. på Ola Hanssons och Vilhelm Ekelunds Skåne. Men jag känner av egen erfarenhet bara dessa två landskap: Norrland och Mälardalen. Och så stadslandskapet. Där har vi Lindorm. Men om jag nu får välja så skulle jag vilja ta en dikt som ger mig franska associationer. Vilken stämning av Baudelaire finns det inte i denna dikt, Marskväll av Einar Malm:

*Innan förvårskymningen blånar
smyger ett nytt och stillsamt ljus
över staden som brådskar och dånar,
över kåkar och jättehus.*

*Torra och rena galorna eka.
Något högtidligt går genom dem.
Husväggar skimra tegelbleka.
Nu gå trötta människor hem.*

*Några gå med jäsande hjärnor,
andra med tomma, till säng och spis,
medan stora, fuktiga stjärnor
långsamt födas ur blågrönt dis.*

Detta är ett stycke av det Stockholm som en sentida industrialism fött och förött, hyreskasernernas och understödstagarnas, numera också flyktingarnas och de inflyttades. Våren är en ångesttid, inte någon fyllnadens tid, visserligen en förhoppningarnas tid, men — vad är i vår tid förhoppningar? Jag anknyter en slutvinjett till Malms dikt:

MARSKVÄLL

*I dag var det nästan varmt i solen.
I kväll är skugga, i kölden
står furorna stilla, så stilla
som vågade luften knappt andas.*

*Det är Lazarus' timme.
Nu stiger han hultrande ur graven i klippan.*

*Vintern var en grav fylld av drömmar.
Drömmar som svepningar, magiska tecken
på linneremsor, drömmar som salvor,
läkedomssalvor, utgjutna salvor,
örter doftande läkedom . . .*

*Marssolen sjunker röd bortom vinterblå skog
och vintervit sjö
och lämnar en lång röd stund av lystnad
före den eftertänksamma natten.
Iskall är livets eld.
Det är som hade den sjungit om allt som skall bli
(men vad det är får vi se).
Det är som hade den sjungit om det som har varit
(men vad det är har vi glömt).
Den sjöng väl också till slut om detta som är:
En röd stund av onda aningar.*

GUNNAR EKELÖF